

TEMATYKA PRAC MAGISTERSKICH
NAPISANYCH POD KIERUNKIEM
PROFESORA TADEUSZA BRAJERSKIEGO

OPRACOWALI: DANUTA PARCIAK I JERZY REKIEĆ

Już od 30 lat na seminariach prowadzonych przez Profesora Tadeusza Brajerskiego kształcą się coraz to nowe grupy studentów. I choć po ukończeniu studiów młodzi ludzie przeważnie opuszczają mury uczelni, to jednak niemal każdy z nich pozostawia po sobie owoc swych językoznawczych dociekań – pracę magisterską. Dziś w Zakładzie Języka Polskiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego znajduje się ponad 200 takich prac, w tym 166 napisanych na seminariach prof. T. Brajerskiego. Pokusiliśmy się o dokonanie krótkiego przeglądu prac magisterskich napisanych pod kierunkiem Profesora.

Już na wstępie trzeba zauważyć, że zainteresowania magistrantów cechuje duża różnorodność. W większości inspiracje pochodziły niewątpliwie od samego Profesora. Widzimy, że problemy, nad którymi w danym okresie prof. Brajerski pracował, pojawiają się niemal równolegle w pracach seminarzystów. Obok tematów natury ogólniejszej (np. Bogusława Żabska *Terminologia gramatyczna w Polsce do połowy XIX wieku*, 1954) występują w większości takie, które można by określić mianem szczegółowych. Zwężają one w znacznym stopniu pole penetracji autora, co umożliwia jednocześnie głębszą i dokładniejszą analizę wybranego problemu (np. Barbara Wawrzyniak, *Uwagi o języku „Satyr” cz. I. Ignacego Krasickiego*, 1957 lub Władysława Kliber, *Szyk zaimka dzierzawczego w dzisiejszej polskiej prozie literackiej*, 1960).

Studenci piszą o języku polskim z różnych okresów jego rozwoju. Prace magisterskie dotyczą zarówno języka doby staropolskiej (np. Tadeusz Krzeszowski, *Praeteritum w języku polskim w. XIV-XVI*, 1955), doby średniopolskiej (np. Teresa Lesiewicz, *Ze składni „Opisu obyczajów za czasów Augusta III” Jędrzeja Kitowicza*, 1967 lub Janina Dudek, *Strona bierna w prozie Juliana Ursyna Niemcewicza*, 1973), jak również języka doby nowopolskiej (np. s. Franciszka Salmon, *Uwagi o składni listów z przelotem XIX i XX wieku*, 1975). Liczne prace traktują o polszczyźnie współczesnej. W badaniach nad językiem polskim posłużono się tekstami wielu twórców literatury narodowej. Oprócz utworów anonimowych reprezentujących pierwsze stadium epoki piśmiennej w Polsce wykorzystano twórczość wielu pisarzy i poetów, takich jak: Ł. Górnicki, I. Krasicki, J. U. Niemcewicz, Z. Krasiński, T. Lenartowicz, W. Pol, H. Sienkie-

wicz, K. Makuszyński, K. I. Gałczyński, J. Porazińska. Prace magisterskie pisane w latach pięćdziesiątych wykazują szczególne zainteresowanie literaturą polskiego Oświecenia. Pojawiają się tu takie nazwiska, jak: E. Drużbacka, A. Naruszewicz, F. Bohomolec, F. Zabłocki, I. Krasicki, F. Karpiński. W pracach pisanych w okresie późniejszym trudno mówić o jakichś bardziej widocznych tendencjach i prawidłowościach. Zainteresowania przyszłych absolwentów stały się bardzo różnorodne. Teksty literackie stanowią dla nich materiał, który umożliwia uchwycenie cech stylu poszczególnych pisarzy, jak również charakterystykę języka danego okresu w ogóle.

W grupie prac pierwszego typu znajdujemy takie, które dotyczą bądź to archaizacji, np. w twórczości T. Boya-Żeleńskiego, H. Sienkiewicza, K. Makuszyńskiego czy E. Paukszty, bądź problemu neologizmów językowych – tu zainteresowano się głównie twórczością W. Gombrowicza. W tej grupie trzeba uwzględnić również takie prace, jak: Ewy Wasążnik *Elementy języka potocznego w poezji Gałczyńskiego*, 1970; Elżbiety Włodarczyk, *Elementy kresowe w tekstach M. Wańkowicza*, 1973. Wszystkie one kładą akcent na indywidualne cechy tekstów poszczególnych pisarzy.

W innych wypadkach utwory literackie traktowane są jako dokumenty odzwierciedlające stan polszczyzny okresu, w którym pisarz tworzył. Autorzy prac dokonują analizy języka, uwzględniając różne jego aspekty. Prace te można pogrupować, przyjmując za kryterium działą nauki o języku.

Stosunkowo często pojawiają się tematy dotyczące składni języka polskiego. Mówi się o szyku poszczególnych składników w zdaniu, np. zaimka dzierżawczego, przymiotnika, przydawki. Lata sześćdziesiąte przynoszą kilka prac traktujących o oznajmieniach w *Wiernej rzeczy* S. Żeromskiego, w *Urzędzie i Murach Jerycha* T. Brezy, w powieściach K. Tetmajera i S. Dygata. W latach siedemdziesiątych z problemami syntaktycznymi wiąże się cały cykl prac. Analizie poddano m.in. funkcję składniową imiesłowów, orzeczenia bierne, funkcje syntaktyczne bezokolicznika (w XV, XVII i XIX w.), składnię listów z przełomu XIX i XX w. W końcu tego okresu pojawiają się prace dotyczące konkretnych typów zdań: zdania podrzędnego podmiotowego, zdania pojedynczego, równoważników zdań, zdań bezpodmiotowych, eliptycznych i innych. Na uwagę zasługuje fakt, że w tym samym dziesięcioleciu problemy składni polskiej pojawiają się również w publikacjach Tadeusza Brajerskiego¹.

Rzadziej się pojawia problematyka fleksyjna. Rozpoczyna ją praca Zenona Leszczyńskiego zatytułowana *Fleksja pierwszego pisarza Biblii królowej Zofii*

¹ Mamy na myśli następujące prace: *Równoważniki zdania w „Agaj-Hanie” Krasińskiego*. „Roczniki Humanistyczne” T. 19:1971 z. 1 s. 329-350; *O przystówku w funkcji podmiotu*. „Prace Filologiczne” T. 25:1974 s. 119-126; *Polskie zdania z podmiotem bezokolicznikowym i orzecznikiem rzeczownikowym*. „Roczniki Humanistyczne” T. 22:1974 z. 5 s. 43-69; *O orzeczeniach typu „jedzono” i „pito”*. Tamże T. 25:1977 z. 4 s. 5-36; *Geneza orzeczeń typu „(z) jedzono” i „(wy)pito”*. „Język Polski” R. 59:1979 s. 84-98; *O tzw. orzeczeniach endocentrycznych (bezpodmiotowych)*. „Slavia Orientalis” R. 27:1978 nr 3 s. 335-340 i inne.

(1954). Pozostałe prace z tej dziedziny koncentrują się wokół problemu czasownika w staropolszczyźnie, np.: Heleny Cholewianki *Czasownik w pierwszej połowie XVI w.*, 1966; Natalii Kansy *Czasowniki w Psalterzu floriańskim*, 1971; Wandy Łukaszek *Czasowniki w Psalterzu puławskim*, 1970; Hanny Kołodziej *Czasowniki z „się” w „Żywiecie człowieka poczciwego” M. Reja. Projekt klasyfikacji*, 1973.

Kilka prac dotyczy onomastyki, głównie niestowiańskich nazw osobowych w tekstach religijnych (np. Janiny Zondek *Niestowiańskie imiona osobowe w „Żywotach świętych” P. Skargi*, 1961; Jadwigi Maj *Niestowiańskie nazwy osobowe w Biblii królowej Zofii. Transkrypcja imion z wygłosowym „-s”*, 1970; Aliny Tekień *Niestowiańskie nazwy osobowe w Biblii J. Wujka z 1599 r.*, 1970). W tym samym roku Jolanta Bera pisze pracę o nazwach ulic i dzielnic Częstochowy. Poza tym uwagę zwracają całościowe opracowania nazewnictwa poszczególnych wsi (Maria Zadworna, *Onomastyka wsi Siemkowice w powiecie pajęczańskim*, 1965; Marian Śmiałkowski, *Nazewnictwo wsi Gorajec w powiecie zamojskim*, 1966; Jan Czarnek, *Nazewnictwo wsi Goszczanów w powiecie tureckim*, 1969), jak też problematyka onomastyczna większych obszarów (por. Stanisław Mączewski, *Nazwiska, imiona i przezwiska pięciu wsi pow. lubartowskiego i jednej pow. lubelskiego*, 1956; Mirosława Piwowarczykówna, *Nazwy miejscowe i osobowe gromady Łączna, pow. Kielce*, 1961; Ewa Krawczyk, *Germanizacja i repolonizacja nazwisk Powiśla*, 1973).

Z niniejszego przeglądu prac magisterskich wynika obserwacja o stosunkowo małym zainteresowaniu studentów problematyką fonetyki i słowotwórstwa. Tylko pojedyncze prace koncentrują się na zjawiskach czy to z jednej, czy z drugiej dziedziny. Problemy fonetyki i słowotwórstwa przejawiają się zwłaszcza w pracach magisterskich dotyczących poszczególnych gwar.

Jeśli jesteśmy już przy dialektologii, zauważyć trzeba, że ten właśnie dział nauki o języku cieszy się wśród seminarzystów nie słabnącą popularnością. Około 50 prac dotyczy ściśle problematyki gwar. Są to zwykle zapisy i analiza języka mieszkańców określonych miejscowości, np.: Bogusław Kreja, *Gwara wsi Krzczonów w pow. lubelskim*, 1955; Michał Łesiów, *Opis języka mieszkańców Huty Starej w pow. buczackim*, 1955; Stefania Starek, *Gwara miasteczka Opola Lubelskiego*, 1955; Władysław Makarski, *Gwara wsi Jawornik Polski w pow. rzeszowskim*, 1964; Tadeusz Malec, *Opis gwary wsi Rachanie w pow. Tomaszów Lubelski*, 1966; Joanna Szczuchniak, *Gwara wsi Krupy w pow. lubartowskim*, 1974.

Większość prac opisuje gwarę miejscowości położonych na Lubelszczyźnie², na Podlasiu³ oraz w południowej i południowo-wschodniej Małopolsce⁴.

² Jakubowice Końskie, Krężnica Jara, Krzczonów, Radawiec Wielki, Strzeszkowice w b. pow. lubelskim, Opole Lubelskie, Majdan Niepryski, Sól w b. pow. biłgorajskim, Nowosiółki w b. pow. chełmskim, Zabłocie w b. pow. hrubieszowskim, Branew w b. pow. janowskim, Krzemień w

Spotyka się też prace o języku wsi mazowieckich⁵. Pojawiają się również i takie, które dotyczą języka dawnych mieszkańców kresów wschodnich (np. praca M. Łesiowa lub I. Gursztyn-Jędrzychowej *Zmiany w języku polskim byłych mieszkańców okolic Wilna*, 1972). Jako opracowanie gwar większego terenu na uwagę zasługuje praca Wojciecha Górnego *Przegląd gwar polskich powiatu chełmskiego*, 1955. Poza tym zwrócić trzeba uwagę na podjęcie problematyki składni gwarowej (np. praca Zofii Klimajówny *Składnia gwary wsi Laskówka Delastowska, pow. Dąbrowa Tarnowska*, 1961) i słownictwa gwarowego (Otylia Łubianka, *Słownik gwary wsi Zbulitów Duży w powiecie Radzyń Podlaski*, 1965). Prace z zakresu dialektologii przeważają w pierwszym dziesięcioleciu. Nie jest to bez związku z faktem, że właśnie w tym czasie T. Brajerski interesował się problematyką gwar polskich. Wskazują na to prace Profesora pochodzące z tego okresu.

Dla pełniejszego obrazu tematyki prac magisterskich należy wspomnieć o odosobnionych próbach podjęcia problemów terminologii gramatycznej (por. wspomnianą pracę B. Żabskiej) i ortografii (Adam Ujma, *Ortografia polska w drukach XVI w.*, 1964). Wrażenie tematycznego ewenementu sprawia praca Krystyny Powęskiej pt. *Język dziecka na początku 4. roku życia*, 1967. Trzeba jednak zauważyć, że problem ten pojawił się parokrotnie w pracach samego Profesora⁶.

Na zakończenie dokonajmy krótkiego zestawienia, które uwidoczni zainteresowania magistrantów różnymi zagadnieniami na podstawie przedstawionych danych liczbowych.

Z zestawienia widać wyraźnie, że dominuje tematyka z zakresu dialektologii, składni, fleksji i onomastyki, ujęta w aspekcie historycznym lub dotycząca polszczyzny współczesnej. Jednocześnie wiele prac charakteryzuje język pisarzy – przedstawicieli różnych okresów literatury polskiej.

Ten krótki przegląd pozwala na stwierdzenie, że krąg zainteresowań uczestników seminariów nie był bynajmniej wąski. Prace magisterskie napisane pod kierunkiem Profesora T. Brajerskiego wzbogaciły literaturę i wiedzę językozna-

b. pow. krańickim, Krupy w b. pow. lubartowskim, Gołęb, Dąbrówka w b. pow. puławskim, Rachanie, Siemierz w b. pow. tomaszowskim oraz Porębka – miejscowość nie zlokalizowana.

³ Jacowlany w b. pow. sokólskim, Sumowo w b. pow. suwalskim, Mazury w b. pow. wysokomazowieckim, Wrotnów w b. pow. węgrowskim, Komarówka Podlaska, Ostrówki, Poizdów, Zbulitów Duży w b. pow. radzyńskim, Horodyszczce, Sławatycze w b. pow. włodawskim.

⁴ Biały Dunajec w b. pow. nowotarskim, Glinianki w b. pow. nizańskim, Jawornik Polski w b. pow. rzeszowskim, Jodłowa w b. pow. jasielskim, Krosna w b. pow. limanowskim, Krzemienica w b. pow. łańcuckim, Laskówka Delastowska w b. pow. Dąbrowa Tarnowska, Wielopole Skrzyńskie w b. pow. ropczyckim.

⁵ Adamów w b. pow. łukowskim, Dobra w b. pow. brzezińskim, Dylewo w b. pow. ostrołęckim, Wierciochy w b. pow. przasnyskim, Zakrzewo Stare w b. pow. zambrowskim.

⁶ Zob. T. Brajerski. *Rozwój sprawności artykulacyjnej u kilkorga dzieci ze środowiska inteligentkiego*. „Logopedia” R. 7:1967 s. 26-40 oraz recenzje książek na ten temat.

Lp.	Temat zasadniczy	Liczba prac magisterskich (w przybliżeniu)
1.	Dialektologia	50
2.	Składnia	35
3.	Fleksja	19
4.	Onomastyka	11
5.	Archaizacja	8
6.	Styl	8
7.	Słownictwo	5
8.	Obce wpływy językowe	5
9.	Język baśni i bajki	4
10.	Fonetyka	3
11.	Słowotwórstwo	2
12.	Ortografia	1
13.	Terminologia gramatyczna	1
14.	Język dziecka	1
15.	Historia języka polskiego (bez języka pisarzy)	42
16.	Język pisarzy	35 ⁷

wczą. Wyniki wielu tych prac zostały opublikowane w czasopismach językoznawczych, mogą być one przydatne w dalszych badaniach nad językiem polskim.

⁷ Dwa ostatnie tematy mają charakter ogólny, stąd wiele prac tu zaliczonych uwzględniliśmy również w tematach poprzednich ze względu na rozpatrywany aspekt, np. fleksję, składnię.